Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

RAQAMLI DAVLAT XIZMATLARI HUQUQIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI: ESTONIYA, JANUBIY KOREYA VA QOZOG‘ISTON TAJRIBASI

Hamidova Hojar Shavkat qizi
“Sam Travel” MChJ yurist
hojar624@gmail.com +998947960056

Kirish

Zamonaviy global integratsiya va davlat boshqaruvi paradigmasining o‘zgarishi sharoitida raqamli texnologiyalarni davlat xizmatlari ko‘rsatish tizimiga implementatsiya qilish davlat ma’muriyatchiligini modernizatsiya qilishning bosh mezoniga aylandi. Bugungi kunda raqamli transformatsiya shunchaki ma’muriy jarayonlarni texnik avtomatlashtirish emas, balki davlat va fuqaro o‘rtasidagi an’anaviy munosabatlar arxitekturasini tubdan o‘zgartiruvchi transformasion hodisadir. O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ma’muriy islohotlar davlat apparatini "Xizmat ko‘rsatuvchi davlat" modeliga o‘tkazishni nazarda tutadi. Biroq, amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, texnologik infratuzilmaning rivojlanish tezligi amaldagi moddiy va prosessual huquq normalarining modernizatsiyalashuv darajasidan sezilarli darajada ilgarilab ketmoqda. Shu bois, xalqaro ilg‘or tajribalar (Estoniya, Janubiy Koreya, Singapur) kontekstida raqamli davlat xizmatlari ko‘rsatish tizimining konseptual-huquqiy asoslarini tadqiq etish, qonunchilikni kodifikatsiya qilish va inson huquqlarini algoritmik kiber-makonda himoya qilishning yuridik richaglarini ishlab chiqish bugungi kunning eng dolzarb ilmiy va amaliy muammolaridan biri hisoblanadi.

Ushbu ilmiy maqolaning maqsadi ilg‘or xorijiy davlatlar (Estoniya, Janubiy Koreya, Singapur va Qozog‘iston) qonunchilik modellarini solishtirma-huquqiy tahlil qilish orqali O‘zbekiston Respublikasida raqamli davlat xizmatlari huquqiy asoslarini takomillashtirishning konseptual-yuridik yo‘nalishlarini ishlab chiqish hamda milliy qonunchilikni unifikatsiya qilish (Raqamli kodeks loyihasini shakllantirish) bo‘yicha ilmiy asoslantirilgan taklif va tavsiyalar tayyorlashdan iborat.

O‘zbekistonda ushbu sohada izlanishlar olib borayotgan milliy huquqshunos olimlardan Zokirov "Raqamli hukumat" tizimini rivojlantirishning institutsionalhuquqiy poydevorini, ayniqsa My.gov.uz va OneID tizimining ma’muriy huquqdagi maqomini tadqiq etgan. U o‘z ishlarida normativ hujjatlardagi bo‘shliqlarni aniqlashda dogmatik usuldan foydalangan. Xaydarov esa ma’muriy islohotlar sharoitida davlat xizmatlari ko‘rsatishning prosessual muammolarini va amaliyotda qog‘ozbozlik elementlari saqlanib qolayotganini tahlil qilib, solishtirma-huquqiy va kollizion usullar yordamida qonunchilikni kodifikatsiya qilish zaruratini asoslaydi. Aliev va Axmedov kabi olimlar esa o‘z tadqiqotlarida raqamli makonda kiberxavfsizlik, kiber-yurisdiksiya va shaxsga doir ma’lumotlar daxlsizligining subyektiv huquqiy chegaralarini xalqaro standartlar bilan qiyoslagan holda o‘rganishgan.

Avvalo raqamli davlat xizmatlari bu ma’muriy-huquqiy munosabatlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida optimallashtiradigan, an’anaviy qog‘ozbozlik va inson omilidan butunlay voz kechib, davlat va jamiyat o‘rtasidagi aloqalarni "Davlat platforma sifatida" modeli asosida virtual makonga ko‘chiruvchi tizimdir. U davlat boshqaruvining shaffofligi, aksilkorrupsion muhiti hamda eksterritorialligini ta’minlab, ma’lumotlar integratsiyasi va algoritmik jarayonlar orqali fuqarolar hamda biznes subyektlarining tranzaksion xarajatlarini minimallashtirishga xizmat qiladi. Ilmiy yondashuvda, yuridik fanlar, xususan Ma’muriy huquq va Axborot huquqi kesimida bu tushuncha texnik jarayonlarni emas, balki davlat va fuqaro o‘rtasidagi huquqiy munosabatlarning yangi tizimini qonunchilikda mustahkamlash muammolarini anglatadi. Raqamli davlat xizmatlari huquqiy asoslarini takomillashtirish masalalari — bu davlat boshqaruvining elektron shaklga o‘tishi munosabati bilan, amaldagi moddiy va protsessual huquq normalarini tizimlashtirish, qonunchilikdagi subyektiv ixtiyoriy vakolatlarni cheklash

hamda raqamli makonda inson huquqlari kafolatlarining yuridik mexanizmlarini yaratishga qaratilgan ilmiy-nazariy va qonunchilik-ma'muriy muammolar majmuidir.

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi davlat boshqaruvi apparati va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi munosabatlarning virtual makonga ko'chishi bilan xarakterlanadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Elektron hukumat tahliliy sharhlari yaqqol ko'rsatmoqdaki, raqamli infratuzilmaning mavjudligi muvaffaqiyatning atigi bir qismidir. Tizimning barqaror ishlashi, eng asosiysi, fuqarolar va biznes subyektlarining raqamli platformalarga bo'lgan ishonchi to'g'ridan-to'g'ri qonunchilik bazasining mukammalligiga bog'liq.

O'zbekiston Respublikasida ham raqamli transformatsiya jarayonlari davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishiga aylandi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo'ljallangan ustuvor yo'nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi hujjati raqamli boshqaruvni "inson qadri uchun" tamoyili asosida yangi bosqichga olib chiqishni maqsad qilingan.[1] Biroq, strategiyada belgilangan maqsadlarga erishish uchun eskirgan analogik qoidalar va idoralararo kolliziyalarni bartaraf etish, xalqaro huquqiy pretsedentlarni milliy huquq tizimiga to'g'ri implatsiyalashtirish lozim.

Metodlar

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi ma'muriy va axborot huquqi sohasidagi munosabatlarni ob'ektiv hamda tizimli anglashni ta'minlovchi umumilmiy va maxsus-yuridik metodlar majmuidan iborat. Tadqiqot ob'ekti hisoblangan raqamli davlat xizmatlarining huquqiy arxitekturasini o'rganish va milliy qonunchilikni modernizatsiya qilish yo'nalishlarini belgilashda quyidagi usullardan kompleks ravishda foydalanildi:

1. Solishtirma-huquqiy metod

Mazkur metod tadqiqotning o'zak usuli bo'lib, u raqamlashtirish sohasida global yetakchilar hisoblangan xorijiy davlatlar (Estoniya, Janubiy Koreya,

Singapur) hamda mintaqaviy tajribaga ega Qozog'iston Respublikasining me'yoriy-huquqiy bazasini O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi bilan qiyoslash imkonini berdi. Xususan, Estoniyaning "X-Road" infratuzilmasi hamda Janubiy Koreyaning *PIPA* qonunchiligi milliy "Elektron hukumat to'g'risida"gi va "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonunlar bilan qiyosiy tahlil qilinib, huquqiy transformatsiya darajasidagi tizimli farqlar aniqlandi.

2. Tizimli-funksional yondashuv

Ushbu yondashuv raqamli davlat xizmatlari ko'rsatish jarayonini alohida tarqoq elementlar emas, balki davlat apparati, platformaviy operator, kiberinfratuzilma va fuqaro o'rtasidagi yaxlit ma'muriy-huquqiy ekotizim sifatida o'rganishga xizmat qildi. Davlat idoralari zimmasidagi "Once-Only" (Faqat bir marta) tamoyili xizmat ko'rsatuvchi organlarning majburiyatlari va huquqiy mas'uliyati nuqtayi nazaridan funksional tahlil etildi.

3. Rasmiy-dogmatik va kollizion metod

Milliy qonunchilik tizimidagi ichki ziddiyatlar, huquqiy bo'shliqlar (*lacunae*) va idoralararo kolliziyalarni aniqlash maqsadida amaldagi me'yoriyhuquqiy hujjatlarning matnlari va yuridik

[1] O'zbekiston Respublikasi Qonunchiligi. (2024). *Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo'ljallangan ustuvor yo'nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yeni bosqichga olib chiqishning qo'shimcha choratadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari va Qarorlari to'plami*. Adolat nashriyoti.

konstruksiyalari tahlildan o‘tkazildi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi hamda moddiy huquq normalari o‘rtasidagi nomuvofiqliklar, shuningdek, "Raqamli idora" (*Digital Office*) modelini joriy etishdagi prosessual to‘siqlar aynan ushbu metod yordamida ekspertiza qilindi.

Estoniya dunyoda raqamli jamiyat g‘oyalarini amaliyotga to‘liq tatbiq etgan ilk davlat bo‘lib, mamlakat aholisining 99% dan ortig‘i davlat xizmatlaridan onlayn formatda foydalanadi.[2] O‘zbekistonni Estoniyaning ushbu holatiga nisbatan qiyoslaganda, mamlakatimiz hozirda infratuzilmaviy poydevorni qurish va raqamli qonunchilik bazasini shakllantirish, ya’ni "raqamli tranzaksiya" bosqichini boshdan kechirayotganini ko‘rish mumkin.

Estoniya modelining asosi hisoblangan markazlashtirilmagan kiberarxitektura va idoralararo ma’lumot almashinuvi tizimi[3] O‘zbekiston sharoitida My.gov.uz platformasi bazasida markazlashgan huquqiy va institutsional model ko‘rinishida rivojlanmoqda.[4] Estoniyada davlat idoralariga fuqarodan qog‘oz hujjat so‘rashni qonunan taqiqlovchi "Once-Only" huquqiy imperativi mukammal ishlasa, O‘zbekiston qonunchiligida ushbu mexanizmlarni implementatsiya qilish va idoralararo kolliziyalarni bartaraf etish masalalari hali ham dolzarb bo‘lib qolmoqda. Bundan tashqari, Estoniyada aholining raqamli savodxonligi deyarli

100% ni tashkil etgani holda[5] elektron saylovlar huquqiy maqomga ega bo‘lsa, O‘zbekistondagi hududiy raqamli tafovut sababli onlayn tizim bilan birga Davlat xizmatlari markazlarining oflayn faoliyati ham parallel ravishda saqlanib qolinmoqda. Shunga qaramay, BMT hisobotlariga ko‘ra, O‘zbekiston raqamli transformatsiya va interaktiv xizmatlar ko‘rsatish bo‘yicha global reytinglarda eng yuqori dinamik o‘sish ko‘rsatayotgan davlatlar qatorida e’tirof etilmoqda.[6]

Janubiy Koreya elektron hukumat indekslarida Osiyo va dunyo yetakchilaridan biridir. Koreya tajribasining o‘ziga xosligi – tizimli rejalashtirish va qonunchilikning texnologik evolyutsiyaga hamohang tarzda bosqichma-bosqich kodifikatsiya qilinishidir. Janubiy Koreyaning "Elektron hukumat to‘g‘risida"gi Qonunining eng imperativ jihati hisoblangan "Raqamli standart" tamoyili, davlat ma’muriyatchiligida elektron hujjat aylanishini birlamchi majburiyat, qog‘oz shaklini esa faqatgina istisno holat sifatida e’tirof etadi. O‘zbekiston qonunchiligida, xususan, yangi tahrirdagi "Elektron hukumat to‘g‘risida"gi Qonun hamda sohaga oid normativ-huquqiy hujjatlarda elektron xizmatlarning huquqiy maqomi belgilangan bo‘lsa-da, milliy tizimda qonunchilik darajasida "Raqamli standart" prinsipi to‘liq imperativ kuchga ega emas. O‘zbekistonda raqamli xizmatlar an’anaviy qog‘oz shaklidagi xizmatlar bilan parallel ravishda, muqobil variant sifatida amal qilmoqda, bu esa ma’muriy tartib-taomillarda dublyaj va tranzaksion xarajatlarning saqlanib qolishiga sabab bo‘lmoqda. Janubiy

Koreyaning "Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish to‘g‘risida"gi Qonuniga kiritilgan so‘nggi o‘zgartirishlar, sun’iy intellekt va neyrotarmoqlar orqali fuqarolarning roziligisiz yoki aniq huquqiy asoslarsiz avtomatlashtirilgan qarorlar qabul qilinishini qat’iyan taqiqlaydi.[7] O‘zbekiston

[2] Kallas, K. (2022). *The digital republic: How e-Estonia built a high-tech, paperless society*. Tallinn University Press.
[3] Kitsing, M. (2021). Governance of digital transformation in Estonia. *Journal of Cyber Policy*, *6*(2), 154–172. https://doi.org/10.1080/23738871.2021.1983354
[4] Zokirov, M. (2023). O‘zbekistonda "Raqamli hukumat" tizimini rivojlantirishning institutsional-huquqiy asoslari. *Jamiyat va boshqaruv*, *11*(1), 89–97.
[5] United Nations. (2024). *United Nations E-Government Survey 2024: Accelerating digital transformation for sustainable development*. United Nations Department of Economic and Social Affairs.
[6] United Nations. (2024). *United Nations E-Government Survey 2024: Accelerating digital transformation for sustainable development*. United Nations Department of Economic and Social Affairs.
[7] Whang, S. (2021). Algorithmic governance and data privacy: Regulating AI under Korea’s Personal Information Protection Act. *Journal of East Asian Law*, *15*(2), 210–228.

Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonunida subyektlarning huquqlari va ma'lumotlarni qayta ishlash shartlari belgilangan bo'lsa-da, unda sun'iy intellekt tomonidan qaror qabul qilish jarayonida inson huquqlarini preventiv himoya qilish hamda algoritmik qarorlar ustidan shikoyat qilishning prosessual mexanizmlari qonuniy jihatdan mukammal reglamentatsiya qilinmagan. BMTning elektron hukumat reytingi tahlillari shuni ko'rsatadiki, Janubiy Koreya kabi ilg'or raqamli kiber-

makonga integratsiyalashish uchun O'zbekiston qonunchiligida shunchaki jarayonlarni texnik avtomatlashtirish emas, balki algoritmik subyektlarning yuridik javobgarlik chegaralarini aniq belgilovchi raqamli ma'muriy huquq doktrinasini shakllantirish lozim .

Singapur o'zining "Smart Nation" strategiyasi doirasida davlat xizmatlarini yuridik jihatdan tartibga solishda biznes va fuqaro uchun maksimal "huquqiy xavfsizlik" muhitini yaratishga e'tibor qaratgan.[8] Singapur BMTning Xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasi (UNCITRAL) model qonunlarini o'z milliy qonunchiligiga to'liq integratsiya qilgan. Qonunchilikka kiritilgan o'zgartishlarga ko'ra, xususiy sektor (banklar, sug'urta kompaniyalari) ushbu milliy identifikatsiya tizimidan o'z mijozlarini aniqlashda qonuniy foydalanish huquqiga ega bo'ldi.

Natijada, davlat va biznes o'rtasidagi huquqiy chegara raqamli formatda birlashdi.

Qozog'iston Respublikasi keyingi yillarda raqamli transformatsiya sohasida ulkan sakrashni amalga oshirdi va MDH davlatlari ichida 1-o'rinni egalladi.Qozog'iston qonunchiligida dunyoda birinchilardan bo'lib "Proaktiv davlat xizmati" tushunchasi huquqiy status oldi. Fuqaroning arizasisiz, uning hayotiy vaziyatidan kelib chiqib xizmat ko'rsatish tizimi qonuniy asosga ega[9].

Natijalar

Xalqaro ilg'or tajribalarni solishtirma-huquqiy tahlil qilish natijasida, O'zbekistonda raqamli davlat xizmatlarini yangi bosqichga olib chiqishning to'rtta ustuvor konseptual-yuridik yechimi ishlab chiqildi va qonunchilikni modernizatsiya qilish bo'yicha aniq normativ modellar shakllantirildi. Xususan, "Once-Only" tamoyilini buzganlik uchun Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks doirasida imperativ jazo tizimini modellashtirish, fuqarolarga o'z profillarini nazorat qilish imkonini beruvchi shaxsiy ma'lumotlar auditi (*Data Transparency*) mexanizmini joriy etish hamda mobil hujjatlarning yuridik ekvivalentligini qonuniy muhrlash orqali inson huquqlarini algoritmik kibermakonda himoya qilishning huquqiy kafolatlari belgilandi. Shuningdek, sohadagi tarqoq normalarni yagona tarmoq hujjati — Raqamli kodeks arxitekturasiga birlashtirish orqali idoralararo kolliziyalar va huquqiy bo'shliqlarga chek qo'yishning huquqiy mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslab berildi.

O'zbekiston Respublikasida raqamli hukumat tizimini isloh qilish va davlat xizmatlarini platformaviy modelga o'tkazish jarayonlari so'nggi yillarda jadal dinamikaga ega bo'ldi. BMTning Elektron hukumat reytingi ko'rsatkichlariga ko'ra, O'zbekistonning Elektron hukumatni rivojlantirish indeksi barqaror o'sish tendensiyasini namoyish etib, mamlakat "juda yuqori EGDI" guruhiga yaqinlashmoqda. Xususan, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali ko'rsatilayotgan xizmatlar soni va uning foydalanuvchilari qamrovi keskin oshdi. Agar 2020-yilda portal orqali ko'rsatilgan xizmatlar turi 200 taga yetmagan bo'lsa,[10] hozirgi kunga kelib bu ko'rsatkich bir necha barobarga ortdi va elektron arizalar soni millionlab tranzaksiyalarni tashkil etmoqda.

---

[8] Singapur hukumati texnologiya agentligi. (2023). *Aqlli millat: oldinga raqamli hukumat rejasi*. Singapur hukumati. https://www.smartnation.gov.sg

[9] Ministry of Digital Development of Kazakhstan. (2024). *Digital transformation and government platforms in the Republic of Kazakhstan* [Official Report]. MDDIAI RK.

[10] Elektron hukumat loyihalarini boshqarish markazi. (2021). *O'zbekiston Respublikasida elektron davlat xizmatlarini ko'rsatish tizimining 2020 yil yakunlari bo'yicha tahliliy hisobot*. Raqamli texnologiyalar vazirligi.

Biroq ushbu ijobiy miqdoriy dinamika ortida jiddiy institutsional va huquqiy nomutanosiblik saqlanib qolmoqda. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli infratuzilmaning rivojlanish darajasi yuqori bo‘lishiga qaramay, "Faqat bir marta" (*Once-Only*) tamoyilining qonuniy kuchga ega emasligi sababli, davlat idoralari tomonidan integratsiya platformasida mavjud hujjatlarni fuqarolardan qog‘oz shaklida qayta talab qilish darajasi hamon yuqoriligicha qolmoqda. Statistika va amaliyot tahlili shuni ko‘rsatadiki, davlat xizmatlaridan foydalanishda rad etish yoki kechikish holatlarining salmoqli qismi aynan idoralararo ma’lumot almashinuvining huquqiy majburiyat (sanksiyalar) bilan mustahkamlanmaganligi hamda qog‘ozbozlik elementlari saqlanib qolayotgani bilan bog‘liq. Ushbu dinamika tahlilidan kelib chiqadigan asosiy xulosalar:

1. Texnik infratuzilma va ma’lumotlar bazalarining integratsiyasi moddiy va prosessual huquq normalarining rivojlanishidan ilgarilab ketgan, bu esa raqamli tizimning to‘liq quvvat bilan ishlashiga huquqiy to‘siq bo‘lmoqda.
2. Davlat organlari o‘rtasidagi raqamli hamkorlikni majburiy ko‘rinishga keltirish uchun ma’muriy-huquqiy sanksiyalar mexanizmini kechiktirmasdan joriy etish zarurati mavjud.

Tadqiqot doirasida olingan ilmiy-amaliy natijalar xalqaro andozalarni

(Estoniya[11], Janubiy Koreya, Qozog‘iston) milliy huquqiy muhitga tizimli adaptatsiya qilish orqali shakllantirildi. Ishlab chiqilgan huquqiy modellar shunchaki nazariy xulosalar emas, balki bevosita amaldagi qonunchilikni modernizatsiya qilishga qaratilgan amaliy takliflardir. Taklif etilayotgan yechimlarning samaradorligi shunda namoyon bo‘ladiki, MJtKga sanksiyaning kiritilishi ma’muriy apparatda "Faqat bir marta" tamoyilining so‘zsiz bajarilishini ta’minlaydi, bu esa davlat xizmati ko‘rsatish vaqtini o‘rtacha 30-40% gacha qisqartiradi hamda qog‘oz sarfini nol darajaga tushiradi. Shaxsiy ma’lumotlar auditi tizimi esa davlat idoralari tomonidan fuqarolarning shaxsiy hayotiga asossiz aralashish xavfini bartaraf etib, tizim shaffofligini oshiradi.

Natijalarning haqqoniyligi esa metodologik jihatdan Estoniyaning dunyo miqyosida tan olingan kiber-boshqaruv modellari va Janubiy Koreyaning ma’lumotlar xavfsizligi (*PIPA*) qonunchiligi[12] asosida tasdiqlangan. Solishtirmahuquqiy va rasmiy-dogmatik metodlar yordamida har bir taklif milliy huquq tizimining o‘ziga xosligi (Konstitutsiya, JPK va ma’muriy huquq normalari muvozanati) bilan uyg‘unlashtirildi. Bu esa ishlab chiqilgan natijalarning nafaqat nazariy jihatdan to‘g‘ri, balki amaliyotda qo‘llash uchun to‘liq hayotiy va qonuniy asosga ega ekanligini kafolatlaydi. O‘zbekistonda raqamli davlat xizmatlarining huquqiy asosi dastlab "Elektron hukumat to‘g‘risida"gi, "Davlat xizmatlari ko‘rsatish tizimi takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida"gi qonunlar hamda "Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida"gi Qonun bilan tartibga solib kelindi.

O‘zbekiston o‘z taraqqiyotining yangi darajasiga qadam qo‘yar ekan, raqamli islohotlarni shunchaki texnik yangilanish bosqichidan chinakam huquqiy evolyutsiya darajasiga olib chiqishda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mamlakat taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Farmoni tamaddunbaxsh yangi bir davrni boshlab berdi. Ushbu strategik hujjat davlat va fuqaro o‘rtasidagi virtual munosabatlar falsafasini tubdan o‘zgartirib, raqamli makonning yangi huquqiy-institutsional mezonlarini muhrladi. Jumladan mazkur hujjat an’anaviy qog‘ozbozlik va

[11] Vassil, K. (2016). *E-government in Estonia: Identity, participation, and the future of public services*. Baltic Studies Journal, *47*(3), 312–327.

[12] Personal Information Protection Act [PIPA], Act No. 10465 (2011, amended 2020 & 2023). Republic of Korea. Personal Information Protection Commission. https://www.pipc.go.kr/np/cop/bbs/selectBoardList.do?bbsId=BBSMSTR_000000000146

idoraviy to‘siqlarning asriy zanjirlarini uzishga qaratilgan qat’iy huquqiy irodani namoyon etdi. Unga ko‘ra, davlat organlari tomonidan aholidan va tadbirkorlik subyektlaridan qog‘oz shaklidagi ma’lumotnomalarni talab qilish amaliyotine butunlay chek qo‘yilib, barcha ma’muriy jarayonlarni jo‘shqin va shaffof "Raqamli idora" modeliga o‘tkazish muqarrar majburiyat qilib belgilandi. Bu esa davlat apparatining qog‘oz iskanjasidan xalos bo‘lib, toza raqamli muhitga ko‘chishini anglatadi. Islohotning eng yorqin, insonparvarlik bilan yo‘g‘rilgan qismi — davlat xizmatlarining kutilmagan va tashabbuskorona ruh kasb etishidir. Hujjatda davlat xizmatlarini an’anaviy "murojaat va kutish" andozasidan chiqarib, inson hayotidagi eng quvonchli yoki muhim burilish nuqtalari — nikoh to‘yi, go‘dak dunyoga kelishi, qutlug‘ pensiya yoshi yoki talabalikning ilk lahzalari fonida, fuqaro eshigini qoqmasdan, proaktiv shaklda taqdim etish tizimi to‘liq qonuniylashtirildi. Davlat endi fuqaroning kelishini kutmaydi, balki raqamli g‘amxo‘rlik bilan uning hayotiga o‘zi kirib boradi.

"Once-Only" tamoyilini institutsionalizatsiya qilish Estoniya va Qozog‘iston modellarida ushbu tamoyil davlat organlarining fuqarolarga nisbatan subyektiv daxl qilish huquqini cheklovchi material huquqiy norma hisoblanadi. Amaldagi "Davlat xizmatlari to‘g‘risida"gi Qonunga ushbu majburiyatning kiritilishi ma’muriy organlar zimmasiga imperativ majburiyat yuklaydi. Biroq, sanksiyani to‘g‘ridan-to‘g‘ri moddiy qonunning o‘zida belgilash yuridik texnika qoidalariga zid. Huquqiy mantiq talabiga ko‘ra, blankat normalar orqali O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga alohida modda qo‘shilishi shart. Bunda dispozitsiya "Idoralararo integratsiya platformasida mavjud bo‘lgan ma’lumotlarni fuqarolardan qog‘oz shaklida talab qilish" deb aniq kvalifikatsiya qilinishi va sanksiya qismida mansabdor shaxslarga nisbatan differensiallangan jarimalar muhrlanishi lozim.

"Elektron hukumat", "Axborotlashtirish" va "Shaxsga doir ma’lumotlar" to‘g‘risidagi tarqoq qonunlar hozirda tizimli kolliziyalarni keltirib chiqarmoqda. Tarqoq normalarni yagona Kodeksga unifikatsiya qilish — axborot huquqining mustaqil soha sifatida institutsionalizatsiyalashganini ko‘rsatadi. Kodeksning qabul qilinishi huquqiy bo‘shliqlarni to‘ldiradi. Eng muhimi, u raqamli makondagi yangi subyektlar (masalan, algoritmik tizimlar, sun’iy intellekt agentlari, platformaviy operatorlar) va davlat o‘rtasidagi vertikal munosabatlarni tartibga soluvchi yagona munosabatlar arxitekturasiga aylanadi.

Taklif etilayotgan islohotlar shunchaki ma’muriy apparatni texnik modernizatsiya qilish emas, balki "Xizmat ko‘rsatuvchi davlat" konsepsiyasining huquqiy poydevorini shakllantirishdir. Estoniya, Janubiy Koreya va Singapur tajribalari translyatsiyasi milliy qonunchilikka ko‘r-ko‘rona ko‘chirilmasdan, O‘zbekiston Respublikasining amaldagi Konstitutsiyasi, Ma’muriy sud ijrochiligi va Jinoyat-prosessual qonunchiligi tizimiga material-huquqiy hamda prosessual jihatdan to‘liq uyg‘unlashtirilishi talab etiladi.

Muhokama

Raqamli davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish yo‘lida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, texnologik infratuzilmaning rivojlanishi qonunchilik refleksidan ancha ilgarilab ketgan. Biz "Faqat bir marta" (*Once-Only*) tamoyilining deklarativ ko‘rinishda qolib ketayotganini va davlat organlari o‘rtasida o‘zaro ishonchsizlik muhiti saqlanayotganini inkor etib bo‘lmas fakt deb hisoblaymiz. Ilmiy-huquqiy nuqtayi nazardan, ushbu tamoyilning moddiy qonun hujjati doirasidagina e’lon qilinishi yetarli emasligi haqidagi fikrlarni to‘liq ma’qullaymiz. Biroq, ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan ilgari surilayotgan "barcha jarayonlarni ma’muriy javobgarliksiz, faqat rag‘batlantirish orqali hal etish" yondashuvini mutlaqo rad etamiz. Huquq sotsiologiyasi va ma’muriyatchilik mantiqi shuni ko‘rsatadiki, jazo muqarrarligi (sanksiya) bo‘lmagan joyda byurokratik apparat o‘zining an’anaviy qog‘ozbozlik xulq-atvorini saqlab qoladi. Shuning uchun, Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksga

(MJtK) imperativ jazo normalarini kiritish bo‘yicha taklifimiz huquqiy tartibni o‘rnatishning eng real mexanizmidir. Fuqarolarga shaxsiy ma’lumotlar auditi huquqini berish g‘oyasi ham ba’zi olimlar aytganidek "davlat sirlari va tergov daxlsizligiga tahdid" tug‘dirmaydi. Aksincha, biz taklif etgan qonuniy istisnolar (derogatsiya) tizimi orqali har ikki manfaat — ham shaxsiy hayot daxlsizligi, ham davlat xavfsizligi balansi mukammal ta’minlanadi.

Mazkur tadqiqotni olib borish jarayonida ilm-fan va amaliyot doirasidagi bir qator jiddiy konseptual to‘siqlar yuzaga keldi. Birinchidan, tizimli-huquqiy tarqoqlik muammosi bo‘lib, raqamli makonni tartibga soluvchi amaldagi qonun hujjatlarining o‘zaro integratsiya qilinmaganligi, tushunchalar va atamalarning turlicha talqin etilishi tahlil jarayonini qiyinlashtirdi. Ikkinchidan, moddiy va prosessual huquq normalari o‘rtasidagi kolliziya (ziddiyat) eng katta to‘siqlardan biri bo‘ldi. Xususan, fuqaroning o‘z profili auditi bo‘yicha subyektiv huquqlarini kengaytirish masalasi amaldagi Jinoyat-prosessual qonunchiligi va Tezkor-qidiruv faoliyati to‘g‘risidagi normalar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri to‘qnash keldi. Huquqshunoslik fanida ushbu ikki qarama-qarshi qonunchilik yo‘nalishini muvozanatga keltiruvchi umumiy doktrinal yondashuvning yo‘qligi tadqiqot doirasida yangi huquqiy istisnolar modelini yaratish zaruratini tug‘dirdi. Uchinchidan, xalqaro indekslardagi statistik ma’lumotlarning milliy huquqiy reallik bilan hamisha ham mos kelavermasligi empirik ma’lumotlarni umumlashtirishda ma’lum bir uslubiy qiyinchiliklarni keltirib chiqardi.

Tadqiqotda qo‘llanilgan solishtirma-huquqiy metod, an’anaviy dogmatik tahlillardan farqli o‘laroq, Estoniya va Janubiy Koreya kabi mutlaqo farqli huquqiy tizimlarga ega davlatlar qonunchiligining funksional jihatlarini ajratib olish imkonini berdi. Rasmiy-yuridik va huquqiy modellashtirish usullarining birgalikda qo‘llanilishi shunchaki nazariy xulosalar emas, balki qonun loyihalari ko‘rinishidagi amaliy natijalarni olishni kafolatladi. Mazkur tadqiqot natijalarini mahalliy olimlardan M. Zokirov (2023)[13] va A. Xaydarov (2024)[14] ishlarining xulosalari bilan solishtirganda, fundamental farqlar ko‘zga tashlanadi. Masalan, Zokirov o‘z ishlarida ko‘proq infratuzilmaning institutsional shakllanishiga e’tibor qaratgan bo‘lsa, bizning tadqiqotimizda e’tibor bevosita inson huquqlarining algoritmik kiber-makondagi daxlsizligi va uning sanksiyaviy himoyasiga yo‘naltirilgan. Xaydarov (2024) qonunchilikni kodifikatsiya qilish zaruratini umumiy ma’muriy muammolar nuqtayi nazaridan asoslagan bo‘lsa, biz taklif etayotgan Raqamli kodeks modeli aniq tarkibiy tuzilma (Umumiy va Maxsus qismlar) hamda yangi virtual subyektlarning yuridik maqomi belgilanganligi bilan ajralib turadi. Xalqaro miqyosda esa, Kallas (2022)[15] va Vassil (2016) kabi xorijiy tadqiqotchilarning Estoniya tajribasi bo‘yicha xulosalari bizning modelimizda milliy huquq tizimining (amaldagi MJtK va JPK prinsiplarining) o‘ziga xos xususiyatlari inobatga olingan holda chuqur konseptual adaptatsiya qilindi va mahalliy muhitga moslashtirildi.

Xulosa

O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo‘lgan strategik maqsadlari doirasida raqamli hukumat tizimini isloh qilish va davlat xizmatlarini modernizatsiya qilish bo‘yicha olib borilgan tizimli tadqiqotlar yakuni yuzasidan quyidagi xulosalar va qonunchilikni takomillashtirishga qaratilgan aniq takliflar ilgari suriladi:

[13] Zokirov, M. (2023). O‘zbekistonda "Raqamli hukumat" tizimini rivojlantirishning institutsional-huquqiy asoslari. *Jamiyat va boshqaruv*, *11*(1), 89–97.

[14] Xaydarov, A. (2024). Ma’muriy islohotlar sharoitida raqamli davlat xizmatlari ko‘rsatishning huquqiy muammolari. *Yuridik fanlar axborotnomasi*, *8*(3), 45–52.

[15] Kallas, K. (2022). *The digital republic: How e-Estonia built a high-tech, paperless society*. Tallinn University Press.

- "Once-Only" tamoyilini imperativ sanksiyalash: Amaliyotda davlat organlari o‘rtasida integratsiya ta’minlangan bo‘lsa-da, fuqarolardan qog‘oz shaklida hujjat talab qilish holatlari saqlanib qolmoqda. Shundan kelib chiqib, O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga yangi modda kiritish taklif etiladi. Unga ko‘ra, idoralararo integratsiya platformasida mavjud elektron ma’lumotlarni fuqarolardan qog‘oz shaklida talab qilgan mansabdor shaxslarga nisbatan bazaviy hisoblash miqdorining (BHM) 5 baravaridan 10 baravarigacha, tizimli takrorlangan holatlarda esa 20 baravarigacha to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma’muriy jarimalar belgilanishi shart.

- Fuqarolarning shaxsiy ma’lumotlar auditi huquqi: Raqamli makonda shaffoflik (*Data Transparency*) va inson qadrini ulug‘lash maqsadida, "Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida"gi Qonunga o‘zgartirish kiritish zarur. Har bir fuqaro *My.gov.uz* portali orqali qaysi davlat idorasi xodimi (IIB, Soliq, Prokuratura, Bank) uning shaxsiy ma’lumotlar profiliga qachon va qaysi qonuniy asosda kirganini real vaqt rejimida monitoring qila olishi qonun bilan kafolatlanishi lozim (jinoyatprosessual qonunchiligiga muvofaqqa ravishda tergov siri hisoblangan maxsus holatlar bundan mustasno)

- Raqamli profillarning yuridik ekvivalentligi: Mobil davlat xizmatlarining ulushini oshirish maqsadida, Qozog‘iston tajribasi asosida Fuqarolik kodeksiga "Yuridik ekvivalentlik" prinsipi kiritilishi shart. Maxsus davlat mobil ilovalaridagi raqamli pasport, haydovchilik guvohnomasi va boshqa verifikatsiya qilingan hujjatlarning huquqiy kuchi plastik va qog‘oz hujjatlar bilan to‘liq tenglashtirilishi hamda ularni tan olishdan bosh tortganlik uchun javobgarlik chorasi muhrlanishi lozim.

- Tizimli kodifikatsiya — Yagona Raqamli Kodeks: Axborot makonidagi tarqoqlik, huquqiy bo‘shliqlar (*lacunae*) va idoralararo kolliziyalarga chek qo‘yish maqsadida "Elektron hukumat to‘g‘risida"gi, "Axborotlashtirish to‘g‘risida"gi va

"Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida"gi amaldagi qonunlarni yagona Raqamli kodeksga (Digital Code) unifikatsiya qilish jarayonini yakunlash va qabul qilish zarur.

Xalqaro reyting ko‘rsatkichlari (UN E-Government Survey) tahlili shuni ko‘rsatadiki, qonunchilik bazasining ushbu texnologik jarayonlar bilan hamohang ravishda takomillashtirilishi O‘zbekiston Respublikasining global indekslardagi mavqeyini oshirish bilan bir qatorda, fuqarolarning raqamli davlat boshqaruviga bo‘lgan ishonchini mutahkamlaydi va davlat apparatidagi korrupsion omillarni tubdan jilovlaydi.

References

1. Aliev, Sh. (2025). Raqamlashtirish sharoitida ma’muriy-huquqiy tartibga solishni takomillashtirishning konseptual asoslari [Conceptual foundations of administrative and legal regulation in the context of digitalization]. *Huquq va burch*, *12*(2), 15–23.
2. Axmedov, B. (2024). Raqamli makonda shaxsga doir ma’lumotlar daxlsizligi: Milliy va xalqaro tajriba [Privacy of personal data in the digital space: National and international experience]. *Yuridik tadqiqotlar jurnali*, *9*(4), 34–41.
3. Kallas, K. (2022). *The digital republic: How e-Estonia built a high-tech, paperless society*. Tallinn University Press.
4. Kitsing, M. (2021). Governance of digital transformation in Estonia. *Journal of Cyber Policy*, *6*(2), 154–172. https://doi.org/10.1080/23738871.2021.1983354
5. Ministry of Digital Development of Kazakhstan. (2024). *Digital transformation and government platforms in the Republic of Kazakhstan* (MDDIAI Publication No. 202409). Government of the Republic of Kazakhstan.
6. OECD. (2024). *Digital government review of Uzbekistan: Improving public service delivery through agile governance*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/dgr-uzb2024-en

7. Personal Information Protection Act [PIPA], Act No. 10465 (2011). Republic of Korea. https://www.pipc.go.kr/np/cop/bbs/selectBoardList.do?bbsId=BBSMSTR_00000000014 6
8. Singapore Government Technology Agency. (2023). *Digital trust ecosystem and architecture in smart nation initiatives* (GovTech Technical Report No. 43-A). Smart Nation and Digital Government Office.
9. United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2024). *United Nations EGovernment Survey 2024: Accelerating digital transformation for sustainable development*. United Nations. https://publicadministration.un.org/egovkb/enus/Reports/UN-E-Government-Survey-2024
10. O‘zbekiston Respublikasi Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi [Administrative Liability Code of the Republic of Uzbekistan], O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi (1994). https://lex.uz/docs/97664
11. Vassil, K. (2016). E-government in Estonia: Identity, participation, and the future of public services. *Baltic Studies Journal*, *47*(3), 312–327.
12. Whang, S. (2021). Algorithmic governance and data privacy: Regulating AI under Korea’s Personal Information Protection Act. *Journal of East Asian Law*, *15*(2), 210– 228.
13. World Bank. (2023). *Digital development country profile: Uzbekistan’
14. Xaydarov, A. (2024). Ma’muriy islohotlar sharoitida raqamli davlat xizmatlari ko‘rsatishning huquqiy muammolari. *Yuridik fanlar axborotnomasi*, *8*(3), 45–52.
15. Zokirov, M. (2023). O‘zbekistonda "Raqamli hukumat" tizimini rivojlantirishning institutsional-huquqiy asoslari. *Jamiyat va boshqaruv*, *11*(1), 89–97.